

MARIA RACHWAŁOWA

Słownictwo językoznawczych tekstów naukowych w świetle statystyki

Przedstawione zostaną wyniki badań nad słownictwem językoznawczych tekstów naukowych od strony ilościowej. Główny nacisk położony więc będzie na opis składu środków językowych tworzących tekst, a nie na badanie funkcjonowania tych środków w tekście naukowym. Owo nastawienie na zjawiska powtarzalne, typowe dla danych tekstów, zmienia charakter badań tej odmiany języka. Dotychczasowe opracowania albo ogólnie omawiają cały język naukowy¹, albo opisują tylko terminologię² /w ogóle lub poszczególnych dziedzin/ jako najbardziej charakterystyczną część leksyki naukowej. Terminologia odgrywa doniosłą rolę w tekstach naukowych, ale nie można pomniejszać znaczenia innych elementów, gdyż styl jako struktura mieści w sobie zarówno składniki szczególnie nacechowane, jak i nienacechowane, pełniące funkcję ogólnostrukturalną.

Materiał badawczy stanowi próba losowa długości 10 000 wyrazów. Do kanonu źródeł wybrano monografie i artykuły w czasopiśmie naukowych pisane przez autorów polskich, powstałe w kraju, wydane w latach 1970-74. Z tak wyodrębnionego kanonu źródeł wylosowano 100 tytułów i numerów czasopism. Z każdej pozycji losowano po dwie próbki 50-wyrazowe, otrzymując w sumie 200 próbek. Próbkę wybierano przy pomocy tablic liczb losowych zwykłych, losując stronę i wierz na stronie.

Próbe tę, dalej oznaczaną jako /JĘZ/, skonfrontowano z trzema próbami tej samej długości z innych dziedzin humanistyki: literaturoznawstwa /LIT/, historii /HIST/, pedagogiki /PED/ oraz z próbą języka naukowo-technicznego /NT/.

Jednostką badania był wyraz /przyjęto graficzną definicję wyrazu/. Charakterystyczne dla tekstów językoznawczych przytoczenia z języka naturalnego oznaczano plusem /+/. Przy analizie materiału kierowano się założeniami przyjętymi przez autorów słownika frekwencyjnego³, a więc głównie zasadą analityczności w kwalifikowaniu haseł. Sporządzona lista rangowa i alfabetyczna stały się podstawą analizy.

Konfrontacja danych statystycznych z opiniami na temat stylu naukowego formułowanymi w rozprawach i kompendiach z zakresu stylistyki daje na ogół rezultaty niejednolite, czasem potwierdza w pełni lub tylko połowicznie intuicyjne sądy, czasem modyfikuje je w szczegółach lub im zaprzecza.

Czy znajduje potwierdzenie w badanym materiale np. teza o ubóstwie leksykalnym języka naukowego i częstej powtarzalności haseł w tym stylu? Zmierzone więc bogactwo leksykalne językoznawczych tekstów naukowych przy pomocy takich znanych w statystyce leksykalnej parametrów jak: wielkość słownika /V/, wskaźniki ilościowego bogactwa słownictwa /I_{bog}/, wskaźnik oryginalności /I_{oryg}/, średnia częstość wyrazu /f/, stopień koncentracji /I_{konc}/.

Wielkość słownika /V/, czyli liczbę haseł występujących w badanym tekście językoznawczym oraz porównawczo w innych próbach języka naukowego: humanistycznych i nauk ścisłych, przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Wielkość słownika /V/

Próba	LIT	HIST	JĘZ	PED	NT	Polszczyzna mówiona /M. Zarębina/
V	3053 haseł	2861 haseł	2679 haseł	2417 haseł	2239 haseł	2413 haseł
przeciętnie: 2649 haseł						

Jak widać z przytoczonych danych próba JĘZ ma przeciętną wielkość słownika wśród innych prób języka naukowego i w hierarchii zajmuje trzecie miejsce. Jeżeli za normę przyjmą tu wielkość słownika polszczyzny mówionej, potocznej, której słownik uchodzi za ubogi, to słownik próby JĘZ jest nieco większy.

Wskaźniki ilościowego bogactwa słownictwa $/I_{\frac{V}{VZN}}$, P.Guirauda $\frac{V}{VZN}$, W.Kuraszkiewicza $\frac{V}{VN}$; J.Mistríka $\frac{289}{N}$ oparte na stosunku między liczbą różnych wyrazów w tekście, czyli między słownikiem tekstu $/V/$, a długością tekstu $/N/$, potwierdzają miejsce próby JĘZ wśród innych prób języka naukowego, wyznaczone przez wielkość słownika.

Tabela 2

Wskaźniki ilościowego bogactwa słownictwa $/I_{\text{bog}}/$

Próba \ Wskaźnik	P.Guirauda	W.Kuraszkiewicza	J.Mistríka
LIT	21,59	30,53	6,10
HIST	20,23	28,61	5,72
JĘZ	18,94	26,79	5,36
PED	17,09	24,17	4,83
NT	15,83	22,39	4,48

Także i udział tzw. hapaxlegomenów, czyli wyrazów hasłowych użytych w tekście tylko jeden raz, a także dislegomenów i trislegomenów świadczy o bogactwie słownika. Przyjmuje się tu następującą zależność: im więcej wyrazów o niskich frekwencjach, tym słownictwo danego zbioru jest oryginalniejsze $/I_{\text{oryg}}/$, a tym samym bogatsze.

Tabela 3

Wskaźnik oryginalności $/I_{\text{oryg}}/$ P.Guirauda $\frac{V_1}{N}$

Próba	LIT	HIST	JĘZ	PED	NT	Reporta- że	Wiadomości prasowe
						W. Pisarek ⁵	
Wielkość wska- źnika	0,59	0,57	0,56	0,54	0,47	0,55	0,47

Naukowy tekst językoznawczy ma wskaźnik oryginalności bardzo zbliżony do reportażu prasowych, mających wg W. Pisarka oryginalne słownictwo.

Miarą bogactwa ilościowego słownictwa jest też średnia częstość wyrazu $\bar{f} = \frac{N}{V}$. Przy dużej przeciętnej częstości wyrazu tekst ma ubogie słownictwo, natomiast mała średnia częstość dowodzi przewagi w tekście słownictwa rzadszego.

Tabela 4

Wskaźnik powtarzalności $\frac{N}{V}$

LIT	HIST	JĘZ	PED	NT	Polszczyzna mówiona
3,28	3,49	3,73	4,13	4,47	4,14

Jak widać, słownictwo językoznawczych tekstów naukowych ma niezbyt wysoki wskaźnik powtarzalności.

Stopień koncentracji słownictwa w tekście, czyli procent tekstu, jaki wyczerpują hasła o najwyższych frekwencjach, potwierdza wnioski dotyczące przeciętnego bogactwa słowni-

ctwa w tekstach językoznawczych. Pierwsze 100 wyrazów wyczerpuje przeciętnie 44,0% tekstu naukowego, a pierwszych 200 wyrazów 54,0% tekstu, podczas gdy w polszczyźnie mówionej dla pokrycia połowy tekstu potrzeba tylko 73 haseł. Wskaźnik koncentracji próby JĘZ dla pierwszych 200 wyrazów wynosi 54,87%, a więc jest niemal równy przeciętnemu wskaźnikowi koncentracji dla jakiegokolwiek tekstu naukowego. Dla porównania próba LIT ma najniższy procentowy wskaźnik koncentracji równy 50,9%, a próba PED najwyższy - 56,4%.

Ilościowa struktura słownika okazuje się typowa nie tylko dla językoznawczych tekstów naukowych, ale dla wszystkich tekstów pisanych: słownictwo najczęstsze /SN/ z fr. ≥ 100 , częste /SC/ z fr. ≥ 10 stanowi niewielki procent słownika /5,6%/, przeważa natomiast udział słownictwa rzadkiego /SR/ z fr. 1-9 w budowie słownika /94,4%/.

Ważniejszy jest udział trzech klas słownictwa SN, SC, SR w budowie tekstu. W próbie JĘZ słownictwo najczęstsze pokrywa 18,1% tekstu, słownictwo częste - 31,1%, zaś słownictwo rzadkie - 50,8%. Klasa wyrazów o częstości najwyższej /SN/ i wysokiej /SC/ wyczerpuje niemal równą połowę naukowego tekstu językoznawczego /49,2%/, w pozostałych próbach tekstu naukowego wahania pod względem wykorzystania SN i SC w budowie tekstu wynoszą ok. 9% użyc tych wyrazów. I tak próbę LIT cechuje najniższy udział SN i SC w budowie tekstu 44,8%, próbę PED zaś najwyższy - 53,7%.

Spróbujmy scharakteryzować struktury gramatyczne tych dwu klas częstości SN i SC, w oparciu o listę rangową próby JĘZ.

Lista rangowa próby JĘZ

N = 10000 wyrazów

V = 2679 haseł

Lp	Ranga	Hasło	Fr	Lp	Ranga	Hasło	Fr
1	1	w/e/	426	29	28	często	35
2	2	i	252	30		tylko	35
3	3	na	236	31	29	przez	33
4	4	ten	196	32	30	grupa	31
5	5	z/e/	183	33		przy	31
6	6	się	162	34		znaczenie	31
7	7	być	142	35	31	lub	30
8	8	on	110	36	32	tu	28
9	9	do	107	37		funkcja	28
10	10	przykład	98	38	33	dwa	27
11	11	który	88	39		móc	27
12	12	język	87	40	34	imię	26
13	13	nie	86	41	35	tekst	25
14	14	nazwa	75	42		bardzo	25
15	15	wyraz	73	43	36	typ	24
16	16	o	63	44		ale	24
17	17	od	60	45		po	24
18	18	forma	59	46		polski	24
19	19	że	57	47	37	cecha	23
20	20	występować	55	48		oraz	23
21	21	rzeczownik	47	49		też	23
22	22	jak	46	50	38	spółgłoska	22
23	23	a	43	51		także	22
24		zdanie	43	52	39	drugi	21
25	24	mieć	41	53		pierwszy	21
26	25	inny	40	54		samogłoska	21
27	26	jako	38	55		dla	21
28	27	taki	36	56	40	procent	20

Lp	Ranga	Hasło	Fr	Lp	Ranga	Hasło	Fr
57		zaimek	20	89		struktura	14
58		co	20	90		swój	14
59		część	20	91		wiele	14
60	41	wypadek	19	92		element	14
61		można	19	93	47	końcówka	13
62	42	rodzaj	18	94		odpowiedni	13
63		również	18	95		przed	13
64.		tak	18	96		przysłówek	13
65		więc	18	97		syntaktyczny	13
66		jednak	18	98		treść	13
67	43	czy	17	99		u	13
68		fonem	17	100		użycie	13
69		trzeba	17	101		cały	13
70		porównać	17	102		materiał	13
71		system	17	103		różny	13
72		temat	17	104		syłaba	13
73	44	pojedynczy	16	105	48	formacja	12
74		sam	16	106		morfem	12
75		jeden	16	107		między	12
76	45	przyimek	15	108		niż	12
77		sementyczny	15	109		poszczególony	12
78		nazwieko	15	110		sufiks	12
79		gdy	15	111		uwaga	12
80	46	wypowiedź	14	112		zakres	12
81		autor	14	113		gwara	12
82		liczba	14	114		językowy	12
83		sposób	14	115		już	12
84		wszystek	14	116		opozycja	12
85		czas	14	117		podstawa	12
86		ilość	14	118		zjawisko	12
87		kategoria	14	119		kilka	12
88		stosunek	14	120		pewien	12

Lp	Ranga	Hasło	Fr	Lp	Ranga	Hasło	Fr
121	49	częsty	11	154		kontekst	10
122		człon	11	155		lekeykalny	10
123		kiedy	11	156	51	nominativus	9
124		słownictwo	11	157		ogólny	9
125		określony	11	158		orzeczenie	9
126		oznaczać	11	159		pod	9
127		staropolecki	11	160		podobnie	9
128		trzy	11	161		pozycja	9
129		własny	11	162		przedmiot	9
130		albo	11	163		składnik	9
131		charakter	11	164		słowo	9
132		obcy	11	165		stanowić	9
133		postać	11	166		strona	9
134	50	odmiana	10	167		szesnasty	9
135		osobowy	10	168		termin	9
136		przedstawić	10	169		własny	9
137		rodzimy	10	170		wśród	9
138		siebie	10	171		względ	9
139		spotykać	10	172		zasada	9
140		stopień	10	173		zmiana	9
141		wielki	10	174		związek	9
142		zawsze	10	175		związany	9
143		należać	10	176		etymologia	9
144		bowiem	10				
145		niektóry	10	38		haseł	8
146		natomiast	10	46		haseł	7
147		obok	10	63		haseł	6
148		proces	10	71		haseł	5
149		czynność	10	101		haseł	4
150		zapóyczenia	10	219		haseł	3
151		czynny	10	460		haseł	2
152		dawny	10	1505		haseł	1
153		głoska	10				

Pierwsze miejsce na liście rangowej zajmuje słownictwo gramatyczne, co potwierdzają dane empiryczne wszystkich słowników frekwencyjnych⁶. W skład słownictwa najczęstszego próby JĘZ wchodzi podstawowe najprostsze przyimki: w, na, z do; spójnik: i; zaimki: ten, się, on; słowo posiłkowe być. Charakterystyczny jest brak partykuły nie wśród dziesięciu najczęstszych haseł tej próby. Badane teksty należą do klasy "wi", reprezentując polszczyznę pisaną nieartytyczną, w której przyimek w jest wyrazem pierwszej rangi, a spójnik i wyrazem drugiej rangi⁷.

Analizując wyrazy należące do klasy SC stwierdzamy decydującą przewagę wyrazów nazywających w tym przedziale frekwencyjnym. Wyróżnia się wśród nich trzy typy jednostek⁸:

1/ występujące we wszystkich stylach pisanych w klasie SC, czyli słownictwo neutralne np. czas, część, zakres, stosunek, związek, cały, wielki, inny, bardzo, często:

2/ powtarzające się we wszystkich listach rangowych badanych prób. Jeśli w dodatku ich częstości i rangi są zbliżone, możemy sądzić, że należą do słownictwa ogólnonaukowego, a więc rzeczowniki: proces, system, funkcja, element, liczba, stopień, sposób, struktura, zasada, materiał, zjawisko, przedmiot, podstawa, zmiana; przymiotniki: określony, różny, ogólny, poszczególony, związany; czasowniki: należać, stanowić, występować, porównać, oznaczać, przedstawiać, spotykać, należać; przysłówki: tylko, już, również, też, zawsze, natomiast:

3/ wyrazy charakterystyczne tylko dla próby JĘZ, czyli wyrazy tematyczne i wyrazy-klucze. Hasła charakterystyczne to takie, które: a/ mają wysoką frekwencję /fr. > 10/ w próbie JĘZ, a jednocześnie nie występują ani razu w pozostałych próbach: rzeczownik, spójnik, samoślośka, zaimek, fonem, przyimek, końcówka, przysłówek, sylaba, syntaktyczny, sufiks, zapożyczenie; b/ mają w danej próbie wysoką frekwencję przeciwstawioną niskiej w pozostałych próbach: język, nazwa, wyraz,

zdanie, imie, tekst, cecha, część, rodzaj, temat, pojedynczy, semantyczny, nazwisko, kategoria, formacja, morfem, językowy, opozycja, człon, słownictwo, staropoleki, odmiana, osobowy, obcy, rodzimy.

Trzeba zauważyć, że wyrazy tematyczne to jednocześnie jednostki terminologiczne. Tworzenie terminów z ilościowego punktu widzenia odbywa się dzięki przesuwaniu jednostek leksykalnych ze stref frekwencyjnych o małym prawdopodobieństwie wystąpienia do strefy słów najczęściej powtarzanych.

Analiza statystyczna pozwoliła też uchwycić jedną z najbardziej charakterystycznych cech języka naukowego - nominalność, przejawiająca się we wzajemnych proporcjach części mowy, a szczególnie w stosunku rzeczownika do czasownika, przymiotnika do przysłówka, przyimka do spójnika. Styl naukowy cechuje przewaga klasy imion nasyconych maksymalnie informacją, najczęściej jednoznacznych. Oto jak przedstawiają się dane dotyczące rozkładu części mowy w próbie JĘZ:

Tabela 5
Rozkład części mowy /w %/

Słownik		Tekst	
1. Rzeczownik	43,5	1. Rzeczownik	32,5
2. Przymiotnik	29,2	2. Przymiotnik	18,4
3. Czasownik	14,2	3. Przyimek	12,8
4. Przysłówek	5,6	4. Czasownik	10,5
5. Zaimek	1,7	5. Zaimek	9,4
6. Liczebnik	1,5	6. Spójnik	6,3
7. Przyimek	1,2	7. Przysłówek	6,2
8. Cytaty z j.obcych	1,7	8. Liczebnik	2,3
9. Spójnik	1,0	9. Partykuła	1,0
10. Partykuła ⁹	0,15	10. Cytaty z j.obcych	0,6

Z danych przedstawionych w tabeli widać całkowitą nieobecność wykrzyknika oraz przodującą rolę rzeczownika i przymiotnika zarówno w tekście, jak i w słowniku. Tak wysoka frekwencja przymiotników /drugie miejsce/ w słowniku, a zwłaszcza w tekście wyróżnia naukową odmianę języka pisanego i jest cechą charakterystyczną nie tylko polskich tekstów naukowych¹⁰. Z danych M.Zarębiny¹¹ dla polszczyzny ogólnej pisanej wynika, że na drugim miejscu po rzeczowniku, zarówno w tekście, jak i w słowniku, znajduje się czasownik, a nie przymiotnik. Z rzeczownikiem pozostaje też w związku wysoka frekwencja przyimków w tekście /trzecie miejsce/. W pozostałych próbach humanistycznych procentowy udział poszczególnych części mowy jest zbliżony. Użyteczny jest tu wskaźnik nominalności $W_n = \frac{S}{V}$, który określa wzajemny stosunek rzeczownika /S/ do czasownika /V/ w tekście.

Przy zachowanej równowadze wskaźnik otrzymuje wartość równą jedności. Dla badanych prób języka naukowego wskaźnik ten wynosi:

NT - 4,2; LIT - 3,4; JĘZ - 3,3; PED - 3,3; HIST - 3,1.

Próby humanistyczne są mniej nominalne niż próba języka naukowo-technicznego i mają wskaźniki nominalności bardzo do siebie zbliżone.

Nominalność tekstu naukowego wiąże się z występowaniem terminów. Każdy termin bowiem jest w swoim podstawowym sposobie istnienia po prostu rzeczownikiem lub nominalną grupą wyrazową, gdzie rzeczownik nazywa genus proximum, zaś w przymiotniku wyrażana jest różnica - differentia specifica, np. nazwa własna, język litewski, temat słowotwórczy. Okazuje się, że terminy naukowe stanowią 37% ogółu rzeczowników występujących w tekście oraz 26,4% ogółu haseł rzeczownikowych. Niemal w takim samym stopniu wykorzystywane są w funkcji terminu przymiotniki, stanowiąc w próbie JĘZ 35% użyć przymiotnikowych w tekście oraz 38,2% haseł przymiotnikowych.

Termin stawiano zawsze w centrum zainteresowań językiem naukowym, a nawet próbowano przeprowadzać podział języka naukowego ze względu na tę grupę jednostek leksykalnych /"tyle odmian języka naukowego, ile specjalności badawczych"/.

Z kwantytatywnego punktu widzenia terminologia nie stanowi dominującej grupy leksykalnej w badanych tekstach językoznawczych. Udział terminów w próbie JĘZ wynosi 22,9% słownika i 18,5% tekstu /przeciętna dla wszystkich prób humanistycznych - 22,1% słownika i 17,2% tekstu/. Odpowiednie dane dla próby NT są znacznie wyższe i wynoszą 34,0% słownika i 32,0% tekstu. Nie znajduje także całkowicie potwierdzenia teza o przewadze zapożyczeń w każdej terminologii. W próbie JĘZ terminy obce stanowią 33% tekstu, przeważają więc terminy oparte na rodzimym materiale językowym - 67,0%. Jednocześnie wyrazy terminologiczne obce stanowią 37,8% ogółu zapożyczeń występujących w tekście językoznawczym. Oznacza to, że w tekstach tych większość wyrazów zapożyczonych należy do innych, nieterminologicznych warstw leksyki.

Za cechę szczególnie wyróżniającą odmianę naukową spośród innych odmian funkcjonalnych zwykło się uważać poza terminologią i wysokim udziałem zapożyczeń także i abstrakcyjność¹², co znalazło potwierdzenie w badanym materiale. Jeżeli założymy, że głównym nośnikiem abstrakcyjności w tekście naukowym jest rzeczownik, to okaże się, że w próbie JĘZ - 90,5% ogółu rzeczowników należy do abstrakcyjnych. Próba językoznawcza przewyższa pod tym względem pozostałe próby /LIT - 83,8%; PED - 79,0%; NT - 76,5%; HIST - 75,5%/. Nie w pełni właściwe jest wiązanie abstrakcyjności tekstów naukowych z występowaniem rzeczowników zakończonych na -anie, -enie, -cie, okazuje się, że w tekstach o największej abstrakcyjności, tj.: JĘZ i LIT, ponad połowę rzeczowników abstrakcyjnych stanowią abstracta niepodzielne słowotwórczo /55,4% JĘZ; 54,3% LIT/.

"Mglistość" czy "jasność" wypowiedzi naukowej realizuje się w tekście w postaci konkretnych cech językowych. O wrażeniu komunikatywności wypowiedzi decyduje wiele czynników, dwa wydają się najważniejsze: 1/ kształt składniowy tekstu, jego skonstruowanie ze zdań o prostej budowie, czy też przeciwnie, z wieloczłonowych okresów; 2/ dobór wyrazów i ich połączeń, a zwłaszcza stopień zawartości w nim słów uznanych za trudne. Wielokrotnie podejmowano próby ich mierzenia: /J.Mistik, R.Gunning, W.Pisarek i inni/.

W swoich badaniach posłużyłam się wskaźnikiem zrozumiałości B.Sigurda¹³ $/I = L_m + L_o/$. Wskaźnik ten dla wszystkich badanych prób wynosił ponad 50, co kwalifikuje je jako teksty trudne, por. próba JĘZ - 51,5; LIT - 54,9; HIST - 55,8; NT - 60,7; PED - 66,5. Językoznawcy i literaturoznawcy wykazują dbałość o kulturę wyśłowienia, a wskaźnik skomplikowania struktury jest w tych próbach najniższy.

W świetle przedstawionych danych statystycznych, językoznawczy tekst naukowy wyróżnia się wśród innych badanych prób wysokim stopniem abstrakcyjności i komunikatywności. Pomiar pozostałych cech są zbliżone do pozostałych prób i kwalifikują tekst językoznawczy jako przynależny do humanistycznej pododmiany języka naukowego.

PRZYPISY

¹H.Kurkowska, S.Skorupka, Stylistyka polska, Warszawa 1957; T.Skubalanka, Język współczesnej polskiej literatury naukowej, w: Język polski, Poprawność - piękno - ochrona, Bydgoszcz 1967; A.Furdal, Klasyfikacja odmian współczesnego języka polskiego, Wrocław 1973; S.Gajda, Uwagi o stylu naukowym, "Studia Śląskie" 1974, tegoż autora, Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym, Warszawa 1982.

²S.Gajda, Z problematyki badań terminologicznych, ZN WSP w Opolu. Językoznawstwo V, Opole 1974; S.Gajda, Rozwój polskiej terminologii górniczej, Opole 1976; H.Jadacka, Termin techniczny - pojęcie, budowa, poprawność, Warszawa 1976; B.Woźłowik, Historia polskiej terminologii szkolnej, Opole 1979 i inne.

³J. Kurcz, A. Lewicki, J. Sambor, J. Woronczak, Słownictwo współczesnego języka polskiego. Listy frekwencyjne, t. I - Teksty popularnonaukowe, Warszawa 1974.

⁴M. Zarębina, Najczęstsze wyrazy polszczyzny mówionej, JP L, 1970, z. 5, s. 336-347.

⁵W. Pisarek, Frekwencja wyrazów w prasie. Wiadomości - komentarze-reportaże, Kraków 1972.

⁶Por. początki list rangowych 8 słowników frekwencyjnych cytowane przez J. Mistrika, Frekvencia slov v slovenčine, Bratislava 1969.

⁷W. Pisarek, op. cit. s. 74, a także Statistični parametri stiliv, Kijev 1967, s. 231.

⁸J. Sambor, Słownictwo bardzo częste w pięciu stylach współczesnej polszczyzny pisanej. PJ 1974, z. 9-10, s. 468.

⁹W przeciwieństwie do autorów Słownika frekwencyjnego oddzielam partykułę od przysłówka.

¹⁰Por. dane ilościowe dla słowackich i łotewskich tekstów naukowych. V. Vlková, Charakteristika slovní zásoby odborného stylu z hlediska kvantitativného, SaS XXXVII, 1976, s. 321 oraz T. Jakubajtis, Statističeskaja charakteristika častej reči v łotyšskom jazyke, w: Statistika i funkcjonalnyje stili jazyka, Ryga 1977, s. 7-28.

¹¹M. Zarębina, A statistical lexical - semantic characterization of the main varieties of present-day Polish. LP XVII, 1973, s. 31-42.

¹²Wszystkie te trzy typy słownictwa niełatwo poddają się statystyce ze względu na trudności z wydzieleniem poszczególnych jednostek /konkretny //abstrakcyjny, użycie terminologiczne/ /nieterminologiczne, wyraz zapożyczony// rodzimy/. Trudno tu uzyskać precyzję, choć się o nią starano, dlatego dane ujawniają tu tylko określoną tendencję.

¹³B. Sigurd, Struktura języka. Zagadnienia i metody językoznawstwa współczesnego, Warszawa 1975.